

Çocuk Hakları Açısından Çizgi Filmler

Özlem İbiş¹

Hülya Gülay Ogelman²

Cansu Özdemir³

Özet

Araştırmanın amacı, bazı çizgi filmlerin çocuk haklarına yönelik davranışlar açısından incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu, TRT Çocuk ve Cartoon Network YouTube kanallarında en çok izlenen 20'şer bölüm olmak üzere toplam 40 çizgi film oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplama sürecinde, Çizgi Filmlerdeki Çocuk Haklarına Yönelik Kontrol Listesi'nden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre TRT Çocuk ve Cartoon Network YouTube kanalında en çok izlenen 40 çizgi filmin tamamında en az bir çocuk hakkına yönelik davranış yer almaktadır. Bununla birlikte TRT Çocuk YouTube kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının yer alma sıklığının Cartoon Network kanalına göre daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu noktada Türkiye yapımı çizgi filmlerde çocuk haklarına yönelik davranışların daha sık yer aldığı söylenebilir. Ek olarak iki YouTube kanalındaki çizgi filmlerde, araştırma kapsamında ele alınan dört (korunma, katılım, yaşamsal, gelişimsel) çocuk hakkı kategorisinin yer aldığı belirlenmiştir. Sıklık açısından iki kanaldaki çizgi filmlerde en çok korunma, en az ise gelişimsel haklara yönelik davranış örneklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iki YouTube kanalındaki çizgi filmlerde, çocuk hakları çoğunlukla olumlu ifadeler doğrultusunda yer almıştır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, çocuk haklarının sıklıkla izlenen çizgi filmlerde düzenli yer alan bir kavram olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Çocuk Hakları

Çizgi Filmler

Çocuklar

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 23.03.2025

Kabul Tarihi: 05.05.2025

Elektronik Yayın Tarihi: 30.05.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1663710

¹ Sinop Üniversitesi, oslem.ibis06@icloud.com, 0009-0000-0548-8808

² Sinop Üniversitesi, hulya.gulay@gmail.com, 0000-0002-4245-0208

³ Sinop Üniversitesi, cansuozdemir1030@gmail.com, 0009-0002-3603-4360

Cartoons in Terms of Children's Rights

Abstract

The purpose of the research is to examine various cartoons in terms of behaviours towards children's rights. The study group of the research consists of a total of 40 cartoons, including the 20 mostly watched episodes on TRT Çocuk and Cartoon Network YouTube channels. The purposeful sampling method was preferred for selecting the sample. The Checklist for Children's Rights in Cartoons was used during the data collection process. According to the research findings, all of the 40 most watched cartoons on TRT Çocuk and Cartoon Network YouTube channels include at least one behaviour regarding children's rights. Also, it was observed that the frequency level of children's rights in cartoons on TRT Çocuk YouTube channel is higher than on the Cartoon Network YouTube channel. At this point, it can be stated that behaviours targeting children's rights in cartoons are more common in Turkish-made cartoons. In addition, it was determined that the four categories of children's rights (protection, participation, vital, developmental) discussed within the scope of the research were included in the cartoons on both YouTube channels. It was observed that with respect to frequency in the cartoons on the two channels, examples of most frequent behaviours were related to protection rights and examples of least frequent behaviours were related to developmental rights. Also, children's rights were mostly stated in positive terms in the cartoons on the two YouTube channels. With respect to the research findings, it can be asserted that children's rights are a concept that is regularly included in most frequently watched cartoons.

Keywords

Children's Rights
Cartoons
Children

About Article

Sending Date: 23.03.2025
Acceptance Date: 05.05.2025
Electronic Issue Date: 30.06.2025

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1663710

GİRİŞ

Dünyadaki tüm çocukların sahip olduğu çocuk hakları, çocukları hem hukuksal hem de etik açıdan fiziksel, cinsel, psikolojik, duygusal ve çevresel istismar ile sömürüye karşı korumaktadır. Evrensel bir niteliği olan çocuk hakları sağlık, eğitim, korunma ve barınma gibi hakları içermektedir (Yiğitbaş, 2024). Çocukların güvenli bir şekilde yaşamaları için yetişkinler gibi değer ve haklara sahip olmaları gerekmektedir. Çocukların gelişimsel özelliklerinden ötürü güvenli bir ortamda yetiştirilmeye ve korunmaya ihtiyaçları vardır (Kapucu, 2023). Çocuğun korku, endişe, baskı, tehdit ortamından uzaklaştırılması ve eğitim, sağlık, korunma, barınma gibi ihtiyaçlarının güven içerisinde karşılanması, kararlarında aktif olarak rol alabilmesi, ihtiyaç duyduğu bilgilere tam erişiminin sağlanması doğrultusunda hakları korunmuş olacaktır (Şen, 2021).

Tarihsel gelişim açısından çocuk hakları, 1. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır. 1. Dünya Savaşı'nın ardından çocuk hakları doğrultusunda çocukları korumak için ilk olarak İngiltere'de Çocukları Koruma Fonu isimli bir fon kurulmuştur. Çocukları Koruma Fonu'nda görev yapan Eglantyne Jebb, "Çocukları Kurtarın" çağrısı yaparak, çocuk haklarına yönelik bir belge tasarlamıştır (Çarıkçı, 2019). Bu girişim çocukların hakları için yapılacak birçok çalışmaya örnek olmuştur. Bunun yanı sıra çocuk hakları ile ilgili atılan en büyük adımlardan bir diğeri, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu bildirme beş maddeden oluşmakla birlikte çocukların gelişimleri ve korunmalarının uluslararası bir durum olduğunu ortaya koymaktadır. Bildirgeyi imzalayanlar arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk de bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan bu bildirme çocukların daha güvenli ve hassas bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğinden hareketle ülkelerin imzasına sunulmuştur. Bildirme, herhangi bir felaket ve/veya olumsuz durumda çocukların yüksek yararı gözetilerek sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşamalarının sağlanması ve riskli durumlarda önceliğin çocuklarda olması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Kurt, 2016). Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin kurulması, Çocuk Hakları konusunun yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır (Okyar, 2018). Birleşmiş Milletler, savaşlarda en çok zararı çocukların gördüğünü vurgulayarak üye devletlerle çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu çabalar doğrultusunda, 20 Kasım 1959 tarihinde, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi üye devletlerle birlikte imzalanmıştır (Çarıkçı, 2019). Türkiye, bu bildirgeye 14 Eylül 1990 tarihinde imza atmış ve bildirme, 27 Ocak 1995 tarihinde Türkiye'de yürürlüğe girmiştir (Okyar, 2018). Çocuk hakları konusunda önemli bir adım da Avrupa Konseyi tarafından atılmıştır. 2016-2021 Çocuk Hakları Strateji Belgesi, çocukların karar alma süreçlerine katılımını temel bir hak olarak kabul etmekte ve bunu öncelikli stratejilerinden biri olarak vurgulamaktadır. Çocukların her düzeyde bu süreçlere dahil edilmesi, çocuk haklarının tam anlamıyla uygulanabilmesi için kritik bir öneme sahiptir (Council of Europe, 2016). Çocukların karar alma süreçlerine katılımını açıklamak amacıyla Hart'ın sunduğu model, sekiz aşamalı bir yapı ile çocukların bu süreçlerde nasıl ve hangi düzeyde yer aldığını gösterir. Bu modelde, en alt seviyelerde çocuklar yalnızca sembolik olarak sürece dahil edilirken, en yüksek seviyelerde çocukların düşünceleri gerçekten dikkate alınır ve etkili bir şekilde entegre edilir (Hart, 1992). Hart'ın modeli, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi ile doğrudan ilişkilidir; bu madde, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüş bildirme hakkını güvence altına alır (UNICEF Türkiye, 2023). Benzer şekilde, Lundy'nin Çocuk Katılım Çerçevesi, çocukların katılım hakkını dört temel unsurda tanımlar: ifade, dinlenme, dikkate alma ve etki. Lundy, çocukların sadece görüş bildirmelerinin yeterli olmadığını, bu görüşlerin ciddiyle dinlenip dikkate alınarak karar süreçlerine etki sağlaması gerektiğini savunur. Katılımın sembolik olmaktan çıkarak, çocukların haklarını gerçek anlamda deneyimlemelerine olanak tanıyacak bir süreç olması gerektiğini belirtir (Lundy, 2007). Türkiye'de de çocuk haklarına yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak bir çalışmada (Bayrak vd., 2019), çocukların kendi haklarının ne kadar bilincinde olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların katılım hakkına hiç yer vermediği bununla birlikte oyun hakkına ise çok fazla yer verildiği belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada, çocuk haklarına ilişkin çocukların görüş ve düşünceleriyle ilgili yaptıkları resimler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda resimler incelenmiş ve çocukların katılım hakkına hiç yer vermediği ön plana çıkmıştır (Bayrak vd., 2020). Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Balbağ'ın (2016) yaptığı araştırmada çocuk haklarının içeriğine ilişkin algılar araştırılmıştır. Nitel bir çalışma olan bu araştırmada bireylerin görüşlerine göre çocuklar çocuk haklarından en çok eğitim hakkına sonra ise oyun ve eğlenme hakkına yer vermişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada ise

çocukların farkındalıklarını geliştirmeye ve bunun etkisinin belirlenmesine yönelik uygulamada, çocukların çocuk hakları konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin artış gösterdiği belirlenmiştir (Şenol ve Akyol, 2017). Diğer çalışmalar gibi çocukların oyun hakkına çok yer verdiği bir çalışma da çocukların haklarından ne kadar haberdar oldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hakların neler olduğu sorulduğunda oyun oynama, beslenme, sağlık ve eğitim hakkı şeklinde sıraladıkları görülmüştür (Balaban, Çiftçi ve Aydoğan 2017). Sonuç olarak çocuk haklarının, sadece çocukları değil tüm toplumu ilgilendiren bir kavram olduğu söylenebilir. Çocukların refahını ve yüksek yararını gözeten uygulamalar/düzenlemeler, çocukların sağlıklı, güvenli ve en üst düzeyde desteklendiği ortamların yanı sıra toplumsal refahı da garanti altına alabilecektir. Bu noktada, çocuk haklarını ele alan çalışmaların önem taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda, araştırmada çocukların hayatında yer alan kavramlardan biri olan çizgi filmlerin çocuk hakları açısından ele alınması hedeflenmiştir. Çizgi filmler, eğlenceli bir öğrenme ortamı sunarak çocukların yeni kavramları çekici ve ulaşılabilir bir biçimde öğrenmelerini sağlayan etkili bir medya türüdür (Ginman & von Ungern-Sternberg, 2003). Çizgi filmler her yaştan insana hitap edebilmekle birlikte en çok çocukların ilgisini çekmektedir (Kara ve Altunbay, 2020). Çocukluk dönemi insanın eğlenceye yöneldiği, yaratıcılığının yüksek olduğu ve öğrenmeye, keşfetmeye açık olduğu bir dönem olmakla birlikte bireyin hem kişilik hem de sosyalleşme açısından en çok ilerleme gösterdiği dönemdir (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011). Çizgi filmler ise hem eğlence hem de meraklı bireyleri kendine çekmektedir. Çocuklar çizgi filmleri izlerken karakterlerle özdeşim kurmaktadır. Bu karakterlerle özdeşim kurarken genel olarak dış görünüşü esas alabilmektedir (Akça, Koç Çilekçiler, 2019). Çocuğun yaratıcılığı ile çizgi film karakterlerinin bütünleştiği çeşitli yönler vardır. Uçabilen, çok hızlı koşabilen, görünmez olabilen karakterler vs. ile çocuğun hayal dünyası benzerlikler göstermektedir. Böylece çocukların merak ve ilgileri çizgi filmlerle artabilmektedir. Bununla birlikte çizgi filmler çocuklara toplum kurallarını, doğruyu/yanlış, iyi/kötü davranışları da öğretmektedir. Çocuklar çok iyi gözlemcidirler ve bu öğrendiklerini de gözlem yolu ile öğrenmektedirler. Çocuk bu öğrenmeler ile kişilik ve karakter yapısını düzenler ve kendine göre bir kimlik oluşturmaktadır (Kara ve Altunbay, 2020). Bu tür içerikler, çocukların dil becerileri ve sosyal davranışları üzerinde belirgin bir etkiye sahip olabilir; çünkü animasyonlar, çocukların sosyal yetkinliklerini artırırken, dilsel ifade ve iletişim becerilerini de güçlendirebilir (Awinzeligo vd., 2022). Bunun yanı sıra, çizgi filmler çocukların toplumsal değerler ve dünya görüşlerini anlamalarına yardımcı olur, karmaşık meseleleri basit ve anlaşılır bir şekilde sunarak kültürel ve sosyal farkındalıklarını artırır (Zarifyan, 2022). Bu bağlamda, çizgi filmler, çocuk haklarını güvence altına almayı hedefleyen bir araç olarak, çocukların empati geliştirmelerine ve insan hakları bilinci kazanmalarına katkı sağlar (Gonçalves vd., 2018). Gelişimlerini, sosyalleşmelerini hatta eğitimlerini dahi etkileyen çizgi filmler çocukların hayatında aile ve arkadaşlar kadar önemli bir durumdadır. Bununla birlikte çizgi filmlerin bireyin tüm gelişim alanlarına ayrı ayrı katkısı olmakla birlikte özellikle dil ve bilişsel alanı daha fazla etkileyebildiği ifade edilmektedir (Kaya ve Uzoğlu, 2020). Çocukları etkileyen teknolojik araçlardan biri de televizyonlardır. Çoğu evde olmakla birlikte hem çocuklar ve yetişkinler zamanının çoğunu televizyon izleyerek geçirmektedir. Böylece çizgi filmler çocukların hayatının bir parçası haline gelmiştir. Çocuklar çoğu şeyden çok çabuk etkilendiği gibi çizgi filmlerden de etkilenirler ve kazandırılmak istenen davranışın kolay bir şekilde kazandırılmasını yardımcı olur (Gümüş ve Adam, 2019). Okul öncesi dönemdeki çocuklarla ilgili yapılan bir araştırmada (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011), çizgi filmin çocukların kişilik gelişimlerine etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda çocukların sevdiği veya kendine yakın hissettikleri karakterleri rol model aldıkları ortaya çıkmıştır. Yapılan bir

diğer araştırmada ise (Özdemir ve Ramazan, 2012), okul öncesine devam eden çocuklara göre ilkokula devam eden çocukların çizgi film izlemeye daha çok zaman harcadığı, okul öncesi dönemdeki çocukların ise daha çok oyun oynamaya vakit ayırdığı ortaya çıkmıştır. Böylece yaşla birlikte televizyona ayrılan zamanın da arttığı söylenebilir. Çizgi filmler verilmek istenen mesajdaki kavramları sadeleştirerek çocukların farkına varmadan öğrenmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte İngilizce dil etkinliklerinde de yine çocukların etkin öğrenmelerinde yararlı olmaktadır (Köprülü, 2016). Özellikle çocukların matematik becerilerinden olan sayma, çizim gibi becerileri geliştirerek ilkokula hazırlık becerilerini kazanmasını sağlamaktadır (Akt: Kaya ve Uzoğlu, 2020).

Alan yazın taraması sonucunda, çocuklara çizgi film aracılığı ile çocuk hakları farkındalığı kazandırılmaya çalışıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Lemish (2007), çocuklara yönelik medya içeriklerinin toplumsal değerleri, hak temelli mesajları ve cinsiyet eşitliği gibi önemli kavramları aktarmada etkili bir araç olabileceğini savunmaktadır. Buckingham (2011) de çizgi filmlerin, çocukların medya okuryazarlığını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek, haklarını fark etmeleri ve bu hakları savunma konusunda bilinç kazanmalarına yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Götz (2014) ise animasyonların, çocukların gelişim düzeylerine uygun semboller ve hikâye yapıları aracılığıyla insan hakları, empati ve adalet gibi değerleri öğretme potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'deki çalışmalar incelendiğinde Tonkul (2022) araştırmasında, 3-6 yaş çocukların en çok izlediği çizgi filmlerdeki çocuk haklarına nasıl yer verdikleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda çocuk haklarının pozitif kullanımına negatif kullanımdan daha fazla değinilmiştir. Aynı çalışmada haklardan ise en çok katılım hakkına değinilmiştir. Katılım hakkını sırasıyla yaşamsal, gelişimsel ve korunma hakları takip etmektedir. Bir diğer çalışmada Aktı (2014), TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmleri çocuk hakları kapsamında incelemiştir. Araştırma sonucunda ise olumlu kullanıma olumsuz kullanımdan daha fazla yer verdiği ortaya konuştur. Haklardan ise en çok yaşamsal haklara yer verilmiştir yaşamsal hakları gelişimsel ve katılım hakkı takip etmiştir. En az ise korunma hakkına yer verilmiştir (Aktı, 2014). Çizgi filmler çocukların hayatından önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra haklarının bilincinde bireyler yetiştirmek de bir o kadar önemlidir. Bilinçli bireyler yetiştirmek, farkındalık oluşturmak için erken çocukluk dönemi en önemli dönemlerden biridir. Bu dönemdeki çocukların da dikkatini en çok çeken şeyler biri de dijital eşyalar olmaktadır. Bu durumda çizgi filmler yeni şeyler öğretmek için önemli araçlardan biri haline gelmektedir. Çocukların televizyon ve dijital kanallar gibi çeşitli yerlerden rahatlıkla erişim sağlayabildiği çizgi filmlerdeki çocuk haklarının ele alınmasının alan yazına katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, TRT Çocuk ve Cartoon Network Youtube kanallarındaki bazı çizgi filmlerin çocuk haklarına yönelik davranışlar açısından incelenmesidir. Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

- TRT Çocuk Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde çocuk hakları ne sıklıkta yer almaktadır?
- Cartoon Network Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde çocuk hakları ne sıklıkta yer almaktadır?
- TRT Çocuk Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde yer alan diyalogların, çocuk hakları kategorilerine göre dağılımı nedir?

- Cartoon Network Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde yer alan diyalogların, çocuk hakları kategorilerine göre dağılımı nedir?
- TRT Çocuk Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde yer alan diyalogların, çocuk hakları kategorilerine göre olumlu (+) ya da olumsuz (-) dağılımı nedir?
- Cartoon Network Kanalı'nda yayımlanan çizgi filmlerde yer alan diyalogların, çocuk hakları kategorilerine göre olumlu (+) ya da olumsuz (-) dağılımı nedir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

TRT Çocuk ve Cartoon Network Youtube kanallarında en çok izlenen 40 çizgi film bölümünün çocuk hakları açısından incelendiği bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, elde edilen kaynakları inceleme, analiz etme, sorgulama ve sistematik bir şekilde yorumlama olarak açıklanabilir (Özkan, 2019).

Evren-Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, TRT Çocuk ve Cartoon Network YouTube kanallarının 10.01.2025 tarihi itibarıyla en çok izlenen 20'şer bölümü olmak üzere 40 çizgi film oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme, çalışmanın amacına doğrultusunda bilgi bakımından zengin durumlar seçilerek detaylı bir inceleme yapılmasına imkân tanıyan bir örnekleme yöntemidir. (Büyüköztürk vd., 2008).

Tablo 1'de TRT Çocuk kanalının Youtube'da belirtilen tarihte en çok izlenen 20 bölümüne ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 1. TRT Çocuk Youtube Kanalında En Çok İzlenen 20 Bölüm

Sıra	ÇİZGİ FİLM	BÖLÜM ADI	İZLENME ORANI
1	Doru	Alaca	111 Mn
2	Doru	Yeni Arkadaşlık	95 Mn
3	Doru	Yumurta	66 Mn
4	Eymen ile Çimen	Robot Kardeşliği	53 Mn
5	Keloğlan	Korkuluk	48 Mn
6	Keloğlan	Kayıp Bebek	40 Mn
7	Çılgın Orman	Pali Ormanda	37 Mn
8	Doru	Ağaç	35 Mn
9	Doru	Kuzu	34 Mn
10	Doru	Kavuşma Anı	33 Mn
11	Keloğlan	Yemek Yarışması	33 Mn
12	Doru	Elma	31 Mn
13	Keloğlan	Uzun Yaver'e Karşı	27 Mn
14	Dört X 4'lü	6. Bölüm	27 Mn
15	Doru	Fırtına	26 Mn
16	Doru	Saklı Köy	26 Mn
17	Keloğlan	Alışveriş Merkezi	25 Mn
18	Doru	İyilik	24 Mn
19	Doru	Çiçekli Vadi	22 Mn
20	Eymen ile Çimen	Son Vagon	21 Mn

Tablo 2'ye göre Cartoon Network kanalının Youtube'da belirtilen tarihte en çok izlenen 20 bölümüne ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 2. Cartoon Network Youtube Kanalında En Çok İzlenen 20 Bölüm

SIRA	ÇİZGİ FİLM	BÖLÜM ADI	İZLENME ORANI
1	Kral Şakir	Salyangoz	14 Mn
2	Ben 10	11. Uzaylı	14 Mn
3	Kral Şakir	Uzak Akraba	13 Mn
4	Kral Şakir	Çılgın Kuryeler	11 Mn
5	Gumball	Taklitçiler	10 Mn
6	Teen Titans Go!	Titanlar Powerpufflara Karşı	9,9 Mn
7	Gumball	Darwin'in Okul Yılı: Muz Joe	9,4 Mn
8	Kral Şakir	Kareli Macera	9 Mn
9	Gumball	Öfke	8,5 Mn
10	Kral Şakir	Karınca İstilas	8,3 Mn
11	Ben 10	Benim Olabilir Mi?	8,2 Mn
12	Ben 10	Palyaço Üniversitesi	7,8 Mn
13	Gumball	Ebeveynler	7,7 Mn
14	Kral Şakir	Gluten'in Planı	7,5 Mn
15	Gumball	Sınav	7,3 Mn
16	Gumball	Mesele	6,6 Mn
17	Gumball	Aşağı Çek	6,6 Mn
18	Craig'in Krallığı	Craig ve Çocuk Masası	6,6 Mn
19	Gumball	Kuklalar	6,1 Mn
20	Kral Şakir	Zaman Bükücü	6 Mn

Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu TRT Çocuk kanalındaki 20 çizgi film ve Cartoon Network kanalındaki 20 çizgi filmle birlikte toplam 40 çizgi film oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada, Çizgi Filmlerdeki Çocuk Haklarına Yönelik Kontrol Listesi olmak üzere bir ölçme aracı kullanılmıştır.

Çizgi Filmlerdeki Çocuk Haklarına Yönelik Kontrol Listesi

Tonkul (2022) tarafından geliştirilen Çocuk Haklarına Yönelik Kontrol Listesi, çocuk haklarını dört temel başlık altında sınıflandırmaktadır: yaşamsal haklar, gelişimsel haklar, korunma hakları ve katılım hakları. Bu kontrol listesi, yaşamsal haklara ilişkin 6, gelişimsel haklara ilişkin 7, korunma haklarına ilişkin 15 ve katılım haklarına ilişkin 7 olmak üzere toplam 35 maddeden oluşmaktadır. Yaşamsal haklar, çocukların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri adına beslenme, barınma, sağlık ve temel sosyal hizmetlere erişimlerini içermektedir. Gelişimsel haklar, çocuğun bireysel potansiyelini gerçekleştirebilmesine olanak tanıyan eğitim, oyun, dinlenme ve kültürel etkinliklere katılım gibi unsurları kapsamaktadır. Korunma hakları, çocukların fiziksel, duygusal ve psikolojik bütünlüklerini tehdit eden istismar, ihmal, ayrımcılık ve yasa dışı uygulamalara karşı korunmasını temel almaktadır. Katılım hakları ise çocuğun kendi yaşamını ilgilendiren konularda görüş bildirebilmesini, düşünce ve ifade özgürlüğünü kullanabilmesini ve karar alma süreçlerine katılımını içermektedir.

Kontrol listesiyle ilgili okul öncesi eğitimi alanında bir doktor öğretim üyesi, ikisi doçent olmak üzere üç öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Formun uygulanmasından önce

iki araştırmacı tarafından iki çizgi film üzerinde pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. İki pilot çalışma ile ilgili araştırmacılar arasındaki Kappa uyum katsayısı 0.87 olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Çizgi filmler, belirlenen kontrol listesine göre değerlendirilmiş ve karakterlerin sergilediği davranışlar ile bu davranışların ne kadar sık tekrarlandığı analiz edilmiştir. Veri toplama süreci 1 ay sürmüştür. İlk hafta en çok izlenen çizgi filmler belirlenip liste haline getirilmiştir. Son üç hafta ise iki araştırmacı tarafından veriler ayrı ayrı toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından ortaya konulan veriler doğrultusunda, kodlayıcılar arasındaki güvenirlik hesaplanmıştır. Araştırmacılar arasındaki Kappa uyum katsayısı 0.82 olarak belirlenmiştir. Analiz edilen bölümlerin Youtube’da tekrar izlenebilmesi detaylı inceleme yapma imkânı sağlamıştır.

Verilerin Analizi

Çizgi filmler, araştırmacılarından ikisi tarafından ayrı ayrı incelenerek sonuçlar karşılaştırılmıştır. Farklılık olan bulgular için görüş birliği olmayan bölümler tekrar detaylı bir şekilde izlenip değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Kontrol listelerine son hali verilerek Excel programında frekans ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 3’te TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının yer alma sıklığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3. TRT Çocuk Kanalındaki Çizgi Filmlerde Çocuk Haklarının Yer Alma Sıklığı

Çocuk haklarının yer alma sıklığı	N	%
Çocuk hakları yer alan çizgi filmler	20	100.0
Çocuk hakları yer almayan çizgi filmler	0	0.0
Toplam	20	100.0

Tablo 3’e göre TRT Çocuk kanalından seçilen çizgi filmlerin tamamında (%100) en az bir çocuk hakkı yer almıştır. Çocuk haklarının yer almadığı bir çizgi film bulunmamaktadır.

Tablo 4’te Cartoon Network kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının yer alma sıklığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4. Cartoon Network Kanalındaki Çizgi Filmlerde Çocuk Haklarının Yer Alma Sıklığı

Çocuk haklarının yer alma sıklığı	N	%
Çocuk hakları yer alan çizgi filmler	20	100.0
Çocuk hakları yer almayan çizgi filmler	0	0.0
Toplam	20	100.0

Tablo 4’te görüldüğü üzere Cartoon Network çizgi film kanalının Youtube’daki en çok izlenen 20 çizgi filmin hepsinde (%100) en az bir çocuk hakları yer almaktadır.

Tablo 5’te TRT Çocuk kanalındaki çocuk haklarının yer aldığı çizgi filmlerin dağılımına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 5. TRT Çocuk Kanalında Çocuk Haklarının Yer Aldığı Çizgi Filmlerin Dağılımı

Çocuk haklarının yer aldığı çizgi filmler ve bölümleri	N	%
Keloğlan/ Kayıp Bebek	25	8.6

4X4'lü/ 6. Bölüm	21	7.2
Çılgın Orman/ Pali Ormanda	21	7.2
Doru/ Kavuşma Anı	20	6.8
Doru/ Yeni Arkadaşlık	19	6.5
Doru/ Kuzu	18	6.2
Keloğlan/ Alışveriş Merkezi	17	5.8
Doru/ Çiçekli Vadi	16	5.5
Doru/ Yumurta	15	5.1
Eymen ile Çimen/ Robot Kardeşliği	14	4.8
Keloğlan/ Korkuluk	13	4.5
Doru/ İyilik	13	4.5
Keloğlan/ Uzun Yaver'e Karşı	12	4.1
Doru/ Fırtına Anı	12	4.1
Doru/ Ağaç	11	3.8
Keloğlan/ Yemek Yarışması	11	3.8
Doru/ Elma	10	3.4
Doru/ Saklı Göl	9	3.1
Eymen ile Çimen/ Son Vagon	9	3.1
Doru/ Alaca	6	2.1
Toplam	292	100.0

Tablo 5'te görüldüğü üzere TRT Çocuk 'un Youtube kanalında en çok izlenen ilk 20 bölümü çocuk hakları açısından incelendiğinde, çocuk haklarının en çok yer aldığı çizgi filmin Keloğlan/ Kayıp Bebek (%8.6), en az yer aldığı çizgi filmin Doru/ Alaca (%2.1) olduğu belirlenmiştir.

TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmler incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Doru'nun "Alaca" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Alaca'nın zarar görmemesi için sürü onun güven altında büyütülmesi gerektiğine karar veriyor."

Doru'nun "Yeni Arkadaşlık" bölümünde korunma hakkı; "Doru ve Karatay çiftlikte özgürlüklerinin kısıtlandığını konuşurlar" şeklinde belirtilmiştir.

Doru'nun "Yumurta" bölümünde katılım hakkı; "Kırat ve Demirkır, Doru ve Karatay'ın yumurtayı yuvasına götürmesini takdir eder" biçiminde ifade edilmiştir.

Eymen ile Çimen'in "Robot Kardeşliği" bölümünde yaşamsal haklar; "Sevgi annesinin zile bastığını ve eve gitme zamanı geldiğini söyler" şeklinde açıklanmıştır.

Keloğlan'ın "Korkuluk" bölümünde gelişimsel haklar; Keloğlanın annesi bahçe işlerini yaptığı için Keloğlan'ı över" şeklinde belirtilmiştir.

Keloğlan'ın "Kayıp Bebek" bölümünde yaşamsal haklar; "Bilgecan Dede tüm bebeklerin yeri anne babalarının yanı olduğunu söyler" biçiminde ifade edilmiştir.

Çılgın Orman'ın "Pali Ormanda" bölümünde korunma hakkı; "Pali kafeste ayağı bağlı bir şekilde kaçmak ister" şeklinde açıklanmıştır.

Doru'nun "Ağaç" bölümünde gelişimsel haklara şu şekilde değinilmiştir; "Doru ve Karatay atış yaparak eğlenirler."

Doru'nun "Kuzu" bölümünde korunma hakkı; "Karatay kuzunun ısırğan otunu yemesini engeller ve kendisi otların üzerine düşer" şeklinde belirtilmiştir.

Doru'nun "Kavuşma Anı" bölümünde yaşamsal haklar; "Doru ve annesi özgür yaşamak için sürüde kalmaya karar verirler" şeklinde belirtilmiştir.

Keloğlan'ın "Yemek Yarışması" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Yarışmada Kara Vezir de kimseden yardım almadan yarışır."

Doru'nun "Elma" bölümünde katılım hakkı; "Gelincik köpek hakkında düşüncelerini söyler" biçiminde ifade edilmiştir.

Keloğlan'ın "Uzun Yaver'e Karşı" bölümünde katılım hakkı; "Komutan keloğlanın konuşmasına ve kendisini ifade etmesine izin vermez" şeklinden belirtilmiştir.

Dört X 4'lünün "6. Bölümünde" yaşamsal haklar; "Anne, akşam yemeği hazırlar ve çocukları çağırır" şeklinde açıklanmıştır.

Doru'nun "Fırtına" bölümünde gelişimsel haklara şu şekilde değinilmiştir; "Atlar serbest alanda oyun oynarlar."

Doru'nun "Saklı Göl" bölümünde katılım hakkı; "Karatay köprü'nün tehlikeli olmasına rağmen geçmek istediği için koşarak köprüye gitti" şeklinde belirtilmiştir.

Keloğlan'ın "Alışveriş Merkezi" bölümünde katılım hakkı; "Annesine kendini açıklamaya çalışan çocuğu eve geç kalacağız diyerek götürür" şeklinde açıklanmıştır.

Doru'nun "İyilik" bölümünde korunma hakkı; "Çiftlik sahibi Doru'nun annesini yakalar. Doru ve annesi ayrı kalır" biçiminde ifade edilmiştir.

Doru'nun "Çiçekli Vadi" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Kurt önce kendisi köprüden geçer ve köprü'nün sağlamlığını kontrol eder."

Eymen ile Çimen'in "Son Vagon" bölümünde gelişimsel haklar; "İneği raylardan kaldırmak için Eymen çimen fikrini ortaya koyar" şeklinde açıklanmıştır.

Tablo 6'da Cartoon Network kanalındaki çocuk haklarının yer aldığı çizgi filmlerin dağılımına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 6. Cartoon Network Kanalında Çocuk Haklarının Yer Aldığı Çizgi Filmlerin Dağılımı

Çocuk haklarının yer aldığı çizgi filmler	N	%
Gumball/ Taklitçiler	18	7.9
Ben 10/ 11. Uzaylı	17	7.5
Kral Şakir/ Salyangoz	15	6.6
Gumball/ Sınav	15	6.6
Craig Krallığı/ Craig ve Çocuk Masası	15	6.6
Teen Titans Go! Titanlar Powerpufflara Karşı	14	6.2
Gumball/ Ebeveynler	14	6.2
Kral Şakir/ Kareli Macera	13	5.7
Gumball/ Öfke	12	5.3
Ben 10/ Palyaço Üniversitesi	12	5.3
Gumball/ Kuklalar	12	5.3
Ben 10/ Benim Olabilir mi?	11	4.8
Gumball/ Aşağı Çek	10	4.4
Kral Şakir/ Karınca İstilas	9	4.0
Kral Şakir/ Zaman Bükücü	9	4.0
Gumball/ Mesele	9	4.0
Kral Şakir/ Gluten'in Planı	7	3.1

Kral Şakir/ Uzak Akraba	5	2.2
Kral Şakir/ Çılgın Kuryeler	5	2.2
Gumball/ Darwin'in Okul Yıllığı Muz Joe	5	2.2
Toplam	227	100.0

Tablo 6'ya göre Cartoon Network 'ün Youtube kanalında en çok izlenen ilk 20 bölümü çocuk hakları açısından incelendiğinde, çocuk haklarının en çok yer aldığı çizgi filmin Gumball/ Taklitçiler (%7,9), en az yer aldığı çizgi filmin Gumball/ Darwin'in Okul Yıllığı Muz Joe (%2.2) olduğu belirlenmiştir.

Cartoon Network kanalındaki çizgi filmler incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Kral Şakir'in "Salyangoz" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Canan salyangozları dışlamamaları gerektiğini söyler."

Ben 10'in "11. Uzaylı" bölümünde korunma hakkı; "Ben herkesin güvende olması için kristal korunak yapar" şeklinde belirtilmiştir.

Kral Şakir'in "Uzak Akraba" bölümünde yaşamsal haklar; "Kadriye Ayşen'e robot gibi olduğunu dinlenmesi gerektiğini söyler" şeklinde ifade edilmiştir.

Kral Şakir'in "Çılgın Kuryeler" bölümünde korunma hakkı; "Remzi Necati'ye beceriksiz birisin der" şeklinde açıklanmıştır.

Gumball'ın "Taklitçiler" bölümünde katılım hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Taklitçiler Gumball ve ailesini taklit ederler."

Teen Titans Go! "Titanlar Powerpufflara Karşı" bölümünde gelişimsel haklar; "Robins kızların kahraman olduğunu kabul eder ve över" şeklinde ifade edilmiştir.

Gumball'ın "Darwin'in Okul Yıllığı: Muz Joe" bölümünde yaşamsal haklar; "Anne ve baba boşanacağını Muz Joe ile paylaşır" şeklinde belirtilmiştir.

Kral Şakir'in "Kareli Macera" bölümünde gelişimsel haklara şu şekilde değinilmiştir; "Remzi satranç öğrenme konusunda oğluna destek olur.

Gumball'ın "Öfke" bölümünde gelişimsel haklar; "Annesi Gumball ve kardeşlerini okula yetiştirir" şeklinde ifade edilmiştir.

Kral Şakir'in "Karıncı İstilas" bölümünde gelişimsel haklar; "Çocuklar evde oyun oynarlar" şeklinde açıklanmıştır.

Ben 10'in "Benim Olabilir Mi?" bölümünde katılım hakkı; "Ben, dedesine evcil bir hayvana bakabileceğini söyler" şeklinde belirtilmiştir.

Ben 10'in "Palyaço Üniversitesi" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Palyaço gaz bombası ile herkesi kendisi gibi düşündürür."

Gumball'ın "Ebeveynler" bölümünde yaşamsal haklar; "Nikol ve ailesi tekrar barışır ve sarılırlar" şeklinde açıklanmıştır.

Kral Şakir'in "Gluten'in Planı" bölümünde yaşamsal haklar; "Anne yemek yapar. Evdekiler beğenmez ve pizza yerler. Anne bunun sağlıklı olmadığını söyler" şeklinde belirtilmiştir.

Gumball'ın "Sınav" bölümünde katılım hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Tobias, Elan'ın kendini ifade etmesine izin vermez."

Gumball'ın "Mesele" bölümünde katılım hakkı; "Gumball koşmaları gerektiğini söyler ve arabadan inip koşarlar" şeklinde ifade edilmiştir.

Gumball'ın "Aşağı Çek" bölümünde katılım hakkı; "Darwin Gumball'ın anlatmak istediğini anlatmasını beklemez ve cümleyi tamamlar" şeklinde açıklanmıştır.

Craig'in Krallığı'nın "Craig ve Çocuk Masası" bölümünde yaşamsal haklar; "Bernard, Craig'a emniyet kemerini takmasını söyler" şeklinde belirtilmiştir.

Gumball'ın "Kuklalar" bölümünde korunma hakkına şu şekilde değinilmiştir; "Darwin kuklalarla oynadığı için, Gumball ona deli diyor ve şiddet uyguluyor."

Kral Şakir'in "Zaman Bükücü" bölümünde korunma hakkı; "Şakir ve Remzi'yi zindana kapatırlar. Zindanda kötü muamele görüyorlar" şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 7'ye TRT Çocuk Kanalındaki çizgi filmlerin çocuk hakları kategorilerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 7. TRT Çocuk Kanalındaki Çocuk Haklarının Kategorilere Göre Dağılımı

Çocuk hakları kategorileri	N	%
Korunma Hakkı	108	37.0
Katılım Hakkı	94	32.2
Yaşamsal Haklar	56	19.2
Gelişimsel Haklar	34	11.6
Toplam	292	100.0

Tablo 7'de görüldüğü üzere TRT Çocuğun çocuk hakları kategorilerine göre incelendiğinde, en çok korunma hakkının (%37), en az ise gelişimsel hakların (%11,6) yer aldığı belirlenmiştir.

TRT Çocuk, çocuk hakları kategorisine göre incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Çılgın Orman'ın "Pali Ormanda" bölümünde korunma hakkına; "Kafes kapısını açık gören Pali ipi koparır ve dışarı kaçar. Artık özgür olduğunu söyler" şeklinde değinilmiştir.

Doru'nun "Yumurta" bölümünde katılım hakkı; "Doru kayalar hakkında Karatay'ı uyarır. Karatay kayaların sağlam olmadığını bildiğini söyler" şeklinde açıklanmıştır.

Keloğlan'ın "Kayı Bebek" bölümünde yaşamsal haklar; "Keloğlan onları kovan köylülere bebeğin anne babasını aradıklarını söyler" şeklinde ifade edilmiştir.

4X4'lü "6. Bölümünde" gelişimsel haklar; "Aileler yarışa katılan çocuklarını izler ve alkışlar" şeklinde belirtilmiştir.

Tablo 8'de Cartoon Network Kanalındaki çizgi filmlerin çocuk hakları kategorilerine göre dağılımlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 8. Cartoon Network Kanalında Çocuk Haklarının Yer Aldığı Çizgi Filmlerin Dağılımı

Çocuk hakları kategorileri	N	%
Korunma Hakkı	83	36.6
Katılım Hakkı	75	33.0
Yaşamsal Haklar	40	17.6
Gelişimsel Haklar	29	12.8
Toplam	227	100.0

Tablo 8’de Cartoon Network çocuk hakları kategorilerine göre incelendiğinde, en çok korunma hakkının (%36.6), en az ise gelişimsel hakların (%12.8) yer aldığı belirlenmiştir.

Cartoon Network çocuk hakları kategorisine göre incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Gumball’ın “Taklitçiler” bölümünde korunma hakkı; “Gumball ve ailesi kendilerine zarar vermeye çalışırlar” şeklinde ifade edilmiştir.

Gumball’ın “Sınav” bölümünde katılım hakkına; “Gumball, Tobias’ın dışarı çıkma fikrini reddeder” şekilde değinilmiştir.

Gumball’ın “Ebeveynler” bölümünde yaşamsal haklar; “Nicole paraları olmadığı için çocukların istediklerini alamıyor” şeklinde belirtilmiştir.

Kral Şakir’in “Kareli Macera” Bölümünde gelişimsel haklar; “Remzi satranç öğrenme konusunda oğluna destek olur” şeklinde açıklanmıştır.

Tablo 9’da TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının olumlu ifadeler ve olumsuz ifadeler göre yer alma sıklığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 9. TRT Çocuk Kanalındaki Çocuk Haklarının Olumlu (+) ve Olumsuz (-) İfadeler Doğrultusunda Yer Alma Sıklığının Dağılımı

Çocuk haklarının olumlu- olumsuz durumu	N	%
Olumlu	210	71.9
Olumsuz	82	28.1
Toplam	292	100.0

Tablo 9’a göre TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmlerdeki çocuk haklarının olumlu (+) ifadeler ve olumsuz (-) ifadelerin yer alma sıklığına göre dağılımları incelendiğinde olumlu ifadelerin (%71.9), olumsuz ifadelerden (%28.1) daha fazla olduğu belirlenmiştir.

TRT Çocuk, olumlu (+) ifadeler ve olumsuz (-) ifadelerin yer alma sıklığına göre dağılımları incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Keloğlan’ın “Korkuluk” bölümünde olumlu ifadeye şu şekilde değinilmiştir; “Bilgecan dede annesinin merak etmemesi için Keloğlanı evine gönderir.”

Doru’nun “Alaca” bölümünde olumsuz ifadeye şu şekilde değinilmiştir; “Rüzgâr ve Alkız özgürlüklerinin kısıtlanacağı çiftlikte yaşamamak için kaçarlar.”

Tablo 10’da Cartoon Network kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının olumlu ifadeler ve olumsuz ifadeler göre yer alma sıklığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 10. Cartoon Network Kanalındaki Çocuk Haklarının Olumlu (+) ve Olumsuz (-) İfadeler Doğrultusunda Yer Alma Sıklığının Dağılımı

Çocuk haklarının olumlu- olumsuz durumu	N	%
Olumlu	106	46.7
Olumsuz	121	53.3
Toplam	292	100.0

Tablo 10’a göre Cartoon Network kanalındaki çizgi filmlerdeki çocuk haklarının olumlu (+) ifadeler ve olumsuz (-) ifadelerin yer alma sıklığına göre dağılımları incelendiğinde olumsuz ifadelerin (%46.7), olumlu ifadelerden (%53.3) daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Cartoon Network, olumlu (+) ifadeler ve olumsuz (-) ifadelerin yer alma sıklığına göre dağılımları incelendiğinde bu ifadelerden bazı örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Kral Şakir'in "Kareli Macera" bölümünde olumlu ifadeye şu şekilde değinilmiştir; "Remzi satranç öğrenme konusunda oğluna destek olur."

Kral Şakir'in "Salyangoz" bölümünde olumlu ifadeye şu şekilde değinilmiştir; "Salyangozların yaşayacak yeri olmadığı için birlikte yerin üstüne çıkarlar."

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göre TRT Çocuk ve Cartoon Network YouTube kanalında en çok izlenen 40 çizgi filmin tamamında en az bir çocuk hakkına yönelik davranış yer almaktadır. Bununla birlikte TRT Çocuk YouTube kanalındaki çizgi filmlerde çocuk haklarının yer alma sıklığının Cartoon Network kanalına göre daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu noktada Türkiye yapımı çizgi filmlerde çocuk haklarına yönelik davranışların daha sık yer aldığı söylenebilir. Ek olarak iki YouTube kanalındaki çizgi filmlerde, araştırma kapsamında ele alınan dört (korunma, katılım, yaşamsal, gelişimsel) çocuk hakkı kategorisinin yer aldığı belirlenmiştir. Sıklık açısından iki kanaldaki çizgi filmlerde en çok korunma, en az ise gelişimsel haklara yönelik davranış örneklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iki YouTube kanalındaki çizgi filmlerde, çocuk hakları çoğunlukla olumlu ifadeler doğrultusunda yer almıştır. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, çocuk haklarının sıklıkla izlenen çizgi filmlerde düzenli yer alan bir kavram olduğu söylenebilir. Bununla birlikte birden fazla çocuk hakkı kategorisinin çizgi filmlerde bulunduğu görülmektedir. Çizgi filmlerin, birden fazla çocuk hakkı kategorisini yansıtan duyarlı bir bakış açısı içerisinde olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın bulgusuyla paralellik taşıyan bir çalışmada (Bayraktaroğlu ve Akyol, 2024), TRT Çocuk kanalındaki ilkökul dönemindeki çocuklara yönelik 10 çizgi filmi incelenmiş olup çizgi filmlerde çocukların liderliğinde gerçekleşen katılımın en yaygın katılım düzeyi olduğu, iş birliğine dayalı katılımın ise en az yaygın katılım türü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çizgi filmlerdeki katılım niteliklerinin çoğunlukla ilişkili, gönüllü ve saygılı olduğu, güvenli ve risklere duyarlı olmanın ise en az bulunduğu tespit edilmiştir. Tonkul (2022), çalışmasında 3-6 yaş çocuklara yönelik en çok izlenen TRT Çocuk kanalındaki çizgi filmleri incelemiş ve çocuk hakları kapsamında analiz etmiştir. 4 temel haktan en çok katılım hakkı ardından yaşamsal, gelişimsel ve korunma hakkına yer verildiği belirlenmiştir. Genel olarak çizgi filmlerdeki hakların kullanımının olumlu olduğu belirlenmiş olmakla birlikte olumsuz durumlara da yer verildiği saptanmıştır. Güder, Ay, Saray, Kılıç (2017) Niloya çizgi filminin incelemesinde, ev ve mutfak işlerinin kız işi, güç gerektiren işlerin ise erkek işi olarak görüldüğünü belirterek cinsiyet eşitsizliğinden söz etmiştir. Bununla birlikte, çocukların cinsiyetini göz önünde bulundurmadan yaş ve gelişim özelliklerine bakılarak sorumluluk verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Var olan çizgi filmlerin ele alınmasının yanı sıra çocuk haklarına yönelik geliştirilen eğitici materyallere de rastlamak mümkündür. Örnek olarak Çelik ve İlhan (2021), bu amaçla "Sadece Biriym" isimli çocuk haklarını ele alan bir dijital çizgi roman geliştirmişlerdir. Çizgi filmler, çocuklara herhangi bir kavramın, bilginin öğretilmesi açısından yararlanılabilecek eğitsel araçlardan biridir (Bedekar ve Joshi, 2020; Zhang vd., 2023). Örnek olarak Gonçalves vd. (2018) 4-8 yaş çocuklarına çizgi filmler aracılığıyla sağlıklı beslenme ve yiyecek seçimine yönelik verilen eğitimin etkili olduğunu belirlemiştir. Bu araştırmanın temel konusu olan çocuk haklarına yönelik olarak da Hareket vd. (2020), çocuk haklarına yönelik eğitimlerde eğitsel animasyonların etkili

olabileceğini, bu tür eğitsel kaynakların artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Alan yazına bakıldığında, çizgi filmlerin çocuk hakları eğitiminde kullanılabileceğine yönelik örneklerle rastlanılabilmektedir. Örnek olarak Yel ve Dönmez (2022), çizgi filmlerle çocuk haklarını öğretmeye yönelik gerçekleştirdikleri durum çalışmasında, çocukların çoğunun çizgi filmlerde gördüklerini doğru bir şekilde ifade ettikleri, çizgi filmlerde gördüklerini doğru ifade eden çocukların, mesajları da doğru algıladıkları belirlenmiştir. Aynı çalışmada, çocukların çoğu, çizgi filmlerin eğitim hakkı ile ilgili olduğunu belirtmiş ve destekleyici ifadelerde bulunduğu belirtilerek çizgi filmlerle desteklenen sınıf ortamlarının çocukların haklarını analiz etme, algılama ve duygularını ifade etme becerilerini geliştirebileceği belirtilmiştir (Yel ve Dönmez, 2022).

Bu çalışmanın sınırlılıkları ve bulguları doğrultusunda gelecekte yapılacak çalışmalara yönelik bazı öneriler ifade edilebilir. Bu çalışma kırk çizgi filmle sınırlıdır. Sonraki çalışmalarda daha çok sayıda ve farklı platformlarda yayınlanan çizgi filmler ele alınabilir. Çocuk haklarına yönelik ölçme araçları geliştirilebilir. Çizgi filmlerin incelenmesine yönelik ölçme araçları hazırlanabilir. Çocuk haklarıyla ilgili araştırmalar çeşitlendirilebilir. Çocuk haklarını kapsayan içeriklerin sayısı artırılabilir. Çocuk haklarını destekleyen uygulama örnekleri oluşturulabilir. Deneysel çalışmalarla çocuk haklarına yönelik eğitimlerin çocuklar, öğretmenler ve öğretmen adayları üzerindeki etkileri ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Akça, F., & Koç Çilekçiler, N. (2019). Okul öncesi dönemdeki çocukların en çok etkilendiği çizgi film karakterleri ve bu karakterlerle özdeşleşmelerinin yol açabileceği dijital tehlikeler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2), 403–433. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.2.0102>
- Aktı, B. B. (2014). *TRT Çocuk Kanalında yayınlanan okul öncesi yaş grubu çocuklarına yönelik çizgi dizilerin çocuk hakları açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Awinzeligo, H. M., Churcher, E. W., Wemegah, R., & Narh, N. (2022). Impact of animation movies on children's behavioral and language development. *International Journal of Innovative Research and Development*, 11(9), 26-33.
- Balaban, G., Çiftçi, K., & Aydoğan, Y. (2017). Çocukların, çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 145–162. <https://doi.org/10.15390/EB.2017.6904>
- Bayrak, H. U., Gök, H. N., Yörük, E., & Kaya, E. (2020). Okul öncesi dönemdeki çocukların gözünden çocuk hakları. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 63–73.
- Bayraktaroğlu, F., & Akyol, T. (2024). Child participation in cartoons: The example of Turkish radio and television corporation children's channel. *Problems of Education in the 21st Century*, 82(5), 600–615. <https://doi.org/10.33225/pec/24.82.600>
- Bedekar, M., & Joshi, P. (2020). Cartoon films and its impact on children's mentality. *International Journal of Multidisciplinary*, 5(6), 13–18.
- Buckingham, D. (2011). *The material child: Growing up in consumer culture*. Polity Press.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (26. baskı). Pegem Akademi.

- Council of Europe. (2016). *Strategy for the rights of the child (2016–2021)*. Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/children/strategy-2016-2021>
- Çarıkçı, S. (2019). *Çocuk Hakları Eğitimi Programı'nın ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin çocuk hakları tutum ve farkındalıklarına etkisi* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].
- Çelik, K., & İlhan, G. O. (2021). Çocuk haklarına yönelik eğitici çizgi roman: "Sadece Biriyim". *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(1), 262–279.
- Ginman, M., & von Ungern-Sternberg, S. (2003). Cartoons as information. *Journal of Information Science*, 29(1), 69–77. <https://doi.org/10.1177/016555150302900106>
- Gonçalves, S., Ferreira, R., Conceição, E. M., Silva, C., Machado, P. P. P., Boyland, E., & Vaz, A. (2018). The impact of exposure to cartoons promoting healthy eating on children's food preferences and choices. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 50(5), 451–457. <https://doi.org/10.1016/j.jneb.2017.12.015>
- Götz, M. (2022). Media, imagination, and fantasy. In D. Lemish (Ed.), *The Routledge international handbook of children, adolescents, and media* (pp. 211–218). Routledge.
- Güder, S. Y., Ay, A., Saray, F., & Kılıç, İ. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının izledikleri çizgi filmlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelenmesi: Niloya örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 96–111.
- Gültekin, M., Gürdoğan Bayır, Ö., & Balbağ, N. L. (2016). Haklarımız var: Çocukların gözünden çocuk hakları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(24), 972–1005.
- Gümüş, Ç., & Adam, H. (2020). Çizgi filmlerin okul öncesi dönem çocukları üzerine etkisi: Açık hava tasarımları. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(47), 409–421. <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1588444519.pdf>
- Hareket, E., Altıok, S., Küçükçene, M., & Üçgül, M. (2020). The process of computer animation design and development for education of children's rights: The effects on attitudes and awareness towards children's rights. *The Journal of Limitless Education and Research*, 5(2), 22–55. <https://doi.org/10.29250/sead.641819>
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF Innocenti Research Centre. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Kapucu, S. (2023). *Günümüz çocuk haklarının ilham kaynağı olan Janusz Korczak ve çocuk hakları* [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul].
- Kara, O., & Altunbay, M. (2020). İlköğretim öğrencilerinin çizgi film izleme durumları üzerine bir inceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 12(2), 155–168.
- Kaya, Z., & Uzoğlu, M. (2020). Çizgi filmlerin eğitim alanında kullanılmasıyla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(Eğitim ve Toplum Özel sayısı), 6194–6214.
- Köprülü, S. G. (2016). Erken yaşta yabancı dil öğreniminde çizgi filmlerin yeri. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 4(1), 88–98.
- Kurt, S. (2016). Çocuk haklarına ilişkin temel uluslararası belgeler ve Türkiye uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36. <https://doi.org/10.21560/spcd.28915>
- Lemish, D. (2007). *Children and television: A global perspective*. Blackwell Publishing.

- Lundy, L. (2007). Voice is not enough: Conceptualising article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>
- Okyar, İ. (2018). 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında çocuğun medeni hak ve özgürlüklerinin incelenmesi. *Akademia Dergisi*, 34(2), 88–105.
- Oruç, C., Tecim, E., & Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281–297.
- Özdemir, A., & Ramazan, O. (2012). Çizgi filmlerin çocukların davranışları üzerindeki etkisinin anne görüşlerine göre incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35(35), 157–173.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi* (4. baskı). Pegem Akademi.
- Şen, A. (2021). İnsan hakları, çocuk hakları ve insan hakları eğitimi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 11(1), 462–482.
- Şenol, F. B., & Akyol, T. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının çocuk haklarına yönelik farkındalıklarını geliştirmeye yönelik bir uygulama örneği (Pilot Çalışma). *Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi Tam Metin Kitabı*, 299–312.
- Tonkul, F. (2022). *Çocuk kanallarında yayınlanan 3–6 yaş grubu çocuklarına yönelik çizgi filmlerin çocuk hakları açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi].
- UNICEF Türkiye. (2023). *Çocuk hakları sözleşmesi*. <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklar%C4%B1-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi>
- Yel, S., & Dönmez, T. (2022). Use of cartoons in children's rights education: A case study. *International Journal of Progressive Education*, 18(2), 154–168. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2022.431.10>
- Yiğitbaş, O. B. (2024). *Türkiye’de yapılan “Çocuk Hakları” konulu lisansüstü tez araştırmalarının bibliyometrik analizi* [Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Zarifyan, M. (2022). Understanding the world by means of cartoons in modern media space. *Organizatsionnaya Psikhologiya* [Organizational Psycholinguistics], 17, 60–80.
- Zhang, Z., Wu, L., & Yu, H. (2023). The effect of cartoon images on children's touchscreen learning. *Education and Information Technologies*, 28, 12845–12858. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11716-6>